AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LV, 2009

Categorii de indici constanţi de coeziune textuală integrală

de
PETRU ZUGUN

L'auteur a constaté, dans une perspective textologique, qu'il existe des catégories d'indices constants de cohésion textuelle occurrents dans des catégories de textes spécifiques : les numéraux, les incipit répétés constamment, les refrains, l'anaphore, l'épiphore, la rime généralisée, les mots-thème, les syntagmes répétés constamment etc., propres, surtout, aux poésies à forme fixe, intégralement cohésives.

Ces catégories de textes se différencient des autres textes – le roman, la nouvelle, la ballade etc. – dont les indices cohésifs textuels n'ont pas d'occurrences généralisantes et donc structurées intrinsèques.

Obişnuit, indicii de coeziune textuală şi, mai ales, de combinaţii ale lor variază în fiecare text şi sînt deci specifici lui, aşa cum se constată în studii de textologie[1], însă există şi categoria indicilor *constanţi* şi deci *comuni* mai multor texte, indiferent de stil funcţional sau de tip stilistic, şi coezivi textual integral, iar acest fapt are o importanţă anumită, care trebuie relevată.

Textele structurate pe indici coezivi intrinsec şi ocurenţi în toate substructurile componente – în poeziile cu forme fixe, de exemplu – se deosebesc de cealaltă categorie de texte – romanul, nuvela, schiţa, basmul, balada ş.a. – prin realizarea integrală a funcţiei coezive, reflectate şi de definiţiile lor, astfel că cele corespunzătoare în alte limbi decît româna – în care exemplificăm aproape exclusiv – au indici coezivi textual încadrabili în aceleaşi categorii funcţionale, ei asigurînd astfel, decisiv, unitatea culturală multilingvă şi panlingvistică, pe plan mental.

În consecinţă, lucrarea noastră are menirea de a spori, din perspectivă dominant textologică, exemplificarea coeziunii textuale integrale. Exemplificarea se va baza, economic, pe texte scurte şi relativ cunoscute, de multe ori numai pe fragmente de texte, reîntregibile prin apel la originalele lor (în cazul textelor

[1] Considerăm cunoscute lucrările de teorie a textului (numeroase) şi de investigaţie a lor (puţine, mai ales în lingvistica românească), astfel că le citãm numai pe unele din cele care cumulează aspecte de metodă : Eugenio Coserio, *Linguistica del testo*, Carocci Editore, Roma, 2002 ; Emanuel Vasiliu, *Introducere în teoria textului*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1990 ; Carmen Vlad, *Sensul, dimensiune esenţială a textului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994 ; C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române*, vol. al II-lea, *Sintaxa*, Institutul European, Iaşi, 2002, p. 1092-2000, Bidu-Vrănceanu, Angela, Călăraşu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaş, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Editura Nemira, Bucureşti, 2005. În toate situaţiile, autorii au în vedere părţi de texte, nu textele în întregime. Exemplificarea noastră are în vedere altă categorie de indici, aceea precizată în titlul lucrării.

BDD-A1678 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:17 UTC)

foarte cunoscute, menţionăm doar titlurile lor)[2]. Nu epuizăm categoriile de indici coezivi, nici, desigur, textele integrabile în categorii, considerînd suficientă dubla exemplificare (sporită, uneori). Ei sînt coezivi structural, deci funcţional intrinsec. Numai o monografie specială îi va putea releva integral, noi oferind, în spirit universitar, premizele monografiei. Principiul general al identificării indicilor coezivi textual constă în observarea repetării lor în acelaşi text, astfel că, teoretic, orice unitate a limbii poate dobîndi, prin repetare, singură sau grupată cu alte unităţi, calitatea pe care o relevăm. Ordinea prezentării indicilor se bazează, în principiu, pe frecvenţa lor, identificată intuitiv. Indicii sînt părţi de vorbire, segmente de text repetate, figuri de stil, prozodici ş.a., relevaţi aici selectiv. Ei sînt părţi din contexte, fraze şi propoziţii diferite şi variate semantic gramatical, pe care le unesc în acelaşi *text*.

A. În texte fără forme fixe

1. *Numeralul* de orice fel, dar, mai des, cel cardinal şi cel ordinal, este cel mai utilizat indice coeziv textual, în texte foarte variate tematic – ştiinţifice, juridico-administrative, literare ş.a. – delimitînd, cumulate, contexte şi asigurînd unirea acestora în texte, exemplificarea de orice fel fiind, deci, în principiu, inutilă. Facem, totuşi, o excepţie pentru texte aparţinînd stilului literar artistic, care s-ar părea că nu cunoaşte acest indice.

Cele 1001 poveşti arabe din cunoscuta colecţie cu acest nume sînt corelate cu cîte una din „nopţile" în care au fost „spuse" iniţial, fragmentate intenţionat.

O categorie de ghicitori cultivă expres numeralul – în calitate de ambreior – , repartizat în două contexte inegale şi diferite structural, între ele şi următoarele două ghicitori despre „cartofi": „Pusei *una*, găsii *două*,/ Pusei două, găsii *nouă* /…/" şi despre „porc": „*Unu* ară,/ *Doi* se miară,/ *Patru*-mping /…/". În următoarea cugetare a lui N. Iorga, numeralul cardinal coexistă cu cel ordinal: „Sînt *trei* morale: morala vieţii, o cît de grea! Morala predicei, o, cît de uşoară! şi morala ştiinţei, care cercetează la cea *dintîi*, ignorează pe cea de-*a doua* şi duce la indiferenţa *pentru orice* morală". Numeralul ordinal are rolul coeziv principal în cunoscuta poezie a lui G. Topîrceanu *Expunere de motive. Pentru ce n-am concurat niciodată la premiile Academiei*: „*Întîi*, fiindcă mi-a fost lene / *Al doilea*, nu-s modernist/ Sentimental ca Demostene/ Şi nici ca Blaga – futurist…/ *Al treilea*, mi-e imposibil /…/ *Al patrulea* – sînt mizantrop,/ *Al cincilea*, din fudulie /…/ *Al unsprezecelea* – valuta/ Reduce-o parte din talent /…/ Şi-*al doisprezecelea* – nu pot,/ Fiindcă printre dumneavoastră / E unul cîrn şi idiot…". De asemenea, poeziile lui Ion Minulescu oferă numeroase exemple de coeziune textuală realizată prin numerale (*Romanţa celor trei romanţe*, *Romanţa celor trei corăbii*,

[2] Exemplificarea se bazează pe lecturile noastre, comune cu cele ale multor cititori şi pe deosebit de valoroasa antologie *Poezii cu formă fixă*, realizată de Gh. Cardaş, Editura Albatros, Bucureşti, 1973. Alte exemple au fost extrase din texte şi autori citaţi în text. Considerăm cunoscute definiţiile stilurilor funcţionale şi ale speciilor literare, astfel că nu le reluăm.

BDD-A1678 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:17 UTC)

Romanţa celor trei galere şi în alte peste zece „romanţe” etc.). De asemenea, *Trei năframe (Motiv maghiar)* de Dimitrie Anghel este structurat pe incipitul – numeralul *trei* – repetat în celelalte trei strofe.

În stilurile funcţionale neartistice, în funcţie de numeral, sînt utilizate litere (ale alfabetului român, grecesc ş.a.).

2. Repetat, intenţionat constant, în tot textul acelaşi *cuvînt* (oricare), *aceeaşi sintagmă sau aceeaşi îmbinare stabilă de cuvinte*, *propoziţie* şi *frază* asigură, adeseori, coeziunea textuală, între situaţiile mai des întîlnite fiind şi următoarele.

a) Verbul predicat *a venit*, ocurent în incipitul celor trei strofe ale cunoscutei poezii *Cîntec* de G. Coşbuc sau imperativul *dormi!*, repetat de zece ori, la începutul fiecărei strofe, în poezia *Litanii pentru miezul nopţii* de Ion Minulescu; deosebit de multe poezii ale lui G. Bacovia (*Plumb*, *Decor*, *Lacustră*, *Gri* etc.), sînt structurate pe repetarea aceluiaşi cuvînt, specific fiecăreia, „plumb”, „gri”, „violet”, „negru” ş.a., cuvinte care apar din titlu pînă în ultimul vers.

b) *Organizarea textuală* pe anumite serii lexico-gramaticale – termeni limitaţi numeric şi dispuşi într-o ordine imuabilă – constituie un indice coeziv textual indubitabil.

În *Lexicologia limbii române. Prelegeri*, Editura Tehnopress, Iaşi, 2000, p. 248, am remarcat textul poeziei *Veşnicii* de Lucian Blaga pentru organizarea lui pe seria unor verbe „copulative” concepute ca sinonime, „se cheamă”, „este”, „se numeşte” ş.a.

La *numeral* (care are o poziţie privilegiată, totuşi, vezi *supra*) adăugăm pronumele de persoana a 2-a singular şi verbul acordat, în sonetul lui M. Eminescu *Cînd însuşi glasul inimilor tace*; apoi, succesiunea pe ore a evenimentelor narate, precum cele din aproape 36 de ore, în schiţa *La Paşti* de I.L. Caragiale; *numele zilelor săptămînii* (cumulate, eventual, cu alte unităţi repetitive), ca în textul unui cunoscut cîntec popular de petrecere: „*C-aşa sînt oamenii* buni / Se îmbată pînă *luni* / […] *C-aşa sînt oameni* ca noi / Se îmbată pînă *joi* / *C-aşa sînt oamenii* tineri / Se îmbată pînă *vineri*” etc., şi în unul dintre „motivele italiene” prelucrate de Dimitrie Anghel: „Frumoasă eşti tu *lunea*, dragă / Şi *marţea* mai frumoasă eşti,/ Ca steaua *miercuri* străluceşti /…/ Ş-apoi *duminica*, frumoasă,/ Cum n-ai fost săptămîna toată”.

Numele anotimpurilor, precum în „ciclul” lui I. Minulescu *Strofe pentru cele patru anotimpuri* şi „cugetarea”- îndemn a lui N. Iorga: „Nu fi secerător de *ianuar*: chiar dacă ai putea topi toată zăpada ce este, va veni alta /…/ *Mai* are înţeles şi taină /…/ Ţi-e frig în *septembrie* /…/ *Decembre*? Mîni reci, albe se coboară bune deasupra ta /…/”. Sînt, de asemenea, binecunoscute, ciclul poetic *Calendarul viei* din volumul *Satul meu*, segmentat în contexte, al lui Ion Pillat închinat anotimpurilor, conţinînd în titluri numele lor populare, şi ciclul conceput identic structural de Ion Minulescu, *Calendarul*, care este şi el un tip de text structurat coeziv cumulînd serii semantice şi fiind direcţionat spre un anumit gen,

BDD-A1678 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:17 UTC)

cel cronologic, de informaţie, meteorologică în special. În cugetări structurate lexicografic, polisemia contextuală este relevată prin cele două părţi constitutive, precum în *Poeme într-un vers* de Ion Pillat – „Poemul într-un vers Un singur noi, dar cîte ecouri în păduri" – sau în cugetarea lui N. Iorga: „*Flori uscate* – amintiri, *flori de ceară* – iluzii, *flori de tîrg* – sentimente de societate, *flori de gheaţă* – poezia bătrîneţii". Pot fi identificate şi alte cîmpuri şi serii ale lor cu aceeaşi funcţie coezivă textual (*numele vocalelor*, într-o cunoscută poezie a lui Arthur Rimbaud, cu imitaţii în mai multe limbi, inclusiv română ş.a.).

c) Repetarea *incipitului*, precum incipitul „Şi dacă" în binecunoscuta poezie cu acelaşi titlu a lui M. Eminescu, precum şi în unica frază (catren) a textului „*Şi dacă* de cu ziuă se-ntîmplă să te văz, / Desigur că la noapte un tei o să visez / *Iar dacă* peste ziuă eu întîlnesc un tei / În somnu-mi toată noaptea te uiţi în ochii mei".

d) *Refrenul*[3] are rol coeziv textual prin chiar definiţia lui. Sînt binecunoscute refrenele „noapte bună" din poezia lui M. Eminescu *Somnoroase păsărele* şi refrenul „de ce nu-mi vii?" din poezia cu acelaşi titlu a aceluiaşi poet; de asemenea, sînt cunoscute numeroasele poezii bazate, coeziv, pe refren ale lui G. Bacovia, precum *Plouă*, *Nervi de primăvară*, *Balet*, *Ecou*, cu refrenul (polemic) „tu, n-ai venit!", transformat în ultimul vers al poeziei în „nu mai veni". Un refren interesant, prin caracterul lui de xenism sintactic (minifrază explicativă), este *Non idem est si duo dicunt idem* (a doua propoziţie este concesivă) al poeziei lui M. Eminescu *Noi amîndoi avem acelaşi dascăl*, repetat în finalele celor cinci strofe, fiecare de cîte şase versuri, ale poeziei.

Combinarea incipitului cu refrenul asigură o coeziune deosebită cunoscutei poezii *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie* a aceluiaşi poet.

e) *Anafora* este, de asemenea, un factor coeziv textual general, precum anafora „şi azi" relaţionată cu incipitul adverbial „acuma", în poezia lui M. Eminescu *Nu mă înţelegi…*, de asemenea binecunoscută.

Prin structura ei, glosa reprezintă un exemplu convingător de *anaforă prozodică* (denumirea ne aparţine), *Glossa* eminesciană, foarte cunoscută, fiind cel mai strălucit exemplu care poate fi invocat în acest sens (vezi şi *infra*); să se (re)vadă şi numeroasele sonete ale lui Mihai Codreanu ş.a., cu structuri sintactice similare cu acelea ale glosei.

f) *Epifora* „din cînd în cînd" este parte constitutivă a fiecărui vers (cu o singură excepţie) al poeziei cu acelaşi titlu editorial al unei poezii „postume" de M. Eminescu: „Eu te-am iubit îmi pare-un veac, tu nici măcar *din cînd în cînd*,/ Şi nici n-ai vrut să alinezi al meu amar *din cînd în cînd*" – primele două versuri – „L-al tău trecut eu mă gîndesc cu-atît amar *din cînd în cînd*" – versul al 25-lea, ultimul. Textul poeziei *Cînd te doresc* al aceluiaşi poet este coeziv structural

[3] Vezi Tudor Vianu, *Observaţii asupra refrenului*, în volumul *Studii de poetică şi stilistică*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1968, p. 9-28.

BDD-A1678 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:17 UTC)

îndeosebi prin epifora „încet-încet" din finalul tuturor versurilor: „Cînd te doresc eu cînt *încet-încet*" (primul vers) şi „Plec capul la pămînt *încet-încet*" (ultimul vers).

g) *Rime* repetate în întreg textul constituie un factor şi un indice coeziv textual deosebit de eficient şi de convingător. Exemplele sînt numeroase, între ele şi cele ce urmează, selectate din poeziile cu forme fixe – glosa, gazelul, rondelul, pantumul şi trioletul, coezive în grad foarte înalt prin rimă (combinată, adeseori, cu indici coezivi precizaţi *supra*).

h) Împreună cu monorima, sau independent de ea, *măsura unică* a versurilor şi/sau *ritmul constant* asigură, de asemenea, unitatea textului prozodic (exemplificarea este, din nou, facilă).

B. În poeziile cu forme fixe

a) *Gazelul*, precum *Lupta vieţii* de G. Coşbuc, reprezintă o categorie de text a cărui coeziune generală este asigurată de monorima în *-or* (aici), comună tuturor distihurilor numeroase: *vor, lor, tînguitor, dor* etc., dar şi prin incipitul *lor*, reluat în final. În alt gazel, al aceluiaşi autor, aceeaşi funcţie o are rima în *–op*, comună tuturor distihurilor (opt) ale gazelului *Picurii cu strop de strop/ Fac al mărilor potop* (primul distih) al aceluiaşi poet.

b) În *rondeluri*, rimele comune, parţial, mai multor strofe, de la prima la ultima, se cumulează cu repetiţii constante, între exemple fiind *Rondelul rozelor de august* – cu rima în *-înt* şi cu revenirea sintagmei „mai sînt" şi a adjectivului „parfumate" şi, cu rimele *rară-pară-vară-mbătară-purtară, subţiratici-singuratici-primăvăratici-extatici*, dublate de repetarea incipitului la mijloc şi în final, în *Rondelul crinilor* al aceluiaşi poet.

c) *Pantumul* (foarte puţin cultivat), bazat pe repetări de orice unităţi lingvistice şi prozodice, pe paralelisme sintactico-lexicale (regente + atributive) şi pe sinonime contextuale etc., reprezintă alt tip de text unitar în grad foarte înalt. În pantumul *La moartea lui Vlaicu*, de Gridim: „*Icar cutezător, Prometeu nemuritor* […] *goana / ce-ai pus-o în supremul zbor, Icar-Prometeu*", „goana", „icoana" ş.a.; să se vadă şi pantumele lui Cincinat Pavelescu (*Pantum* ş.a.).

d) *Trioletul* (şi el foarte puţin reprezentat la noi) ilustrează, de asemenea, texte cu un grad ridicat de coeziune prin repetări de lexeme, forme flexionare, sintagme, rime ş.a., precum în trioletul *Triolet* de J. B. Hétrat, „uşurele-mărgele", „triolete" şi „ţesînd", „şir de triolete", „versuri scurte, uşurele" ş.a.; să se vadă şi trioletele parnasienilor francezi. Se reiau astfel, repetat, părţi de propoziţie, propoziţii şi chiar fraze. În poeziile cu forme fixe repetiţiile sînt sistematice, programate, regulate şi, parţial, cel puţin, independente de voinţa şi chiar de mesajele pe care le exprimă, astfel că, în cazul lor, forma impune fondul, în măsură apreciabilă.

BDD-A1678 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:17 UTC)

C. În texte organizate pe structuri categoriale ale discursului

Monologul textual, pentru care vezi *Duşmancele*, *La oglindă*, *Sub patrafir*, *Nu te-ai priceput* ş.a. de G. Coşbuc (în ultima poezie, titlul, incipiturile strofice şi refrenul, cumulate), *dialogul*, *interogaţiile* dublate de *răspunsuri*, *alternanţa replicilor* asigură, pe rînd sau cumulat, direct şi prin revenirea aceloraşi categorii gramaticale, coeziunea multor texte, fapt binecunoscut. Textele *dramatice* sînt structurate, cum se ştie, pe figurile de discurs precizate în subtitlu, însă există şi exemple de opere literare în proză, precum unele *schiţe* ale lui I. L. Caragiale (*Situaţiune*, *Cadou*, *Ultima oră*, *Petiţiune*, *Căldură mare*, *Bacalaureat* ş.a.) şi ale altor prozatori structurate în întregime pe dialog.

Dialoguri filozofice de tip socratic sînt organizate pe acelaşi principiu dialogal. Pentru poezie, este foarte cunoscută *Satira 19* (*Pisălogul*) a lui Horaţiu.

Cum este cunoscut, baladele populare *Mioriţa* sînt structurate pe dialogul între Cioban şi Mioriţă (excepţie făcînd, firesc, incipitul şi, în unele, finalul). Alte balade, organizate similar, sînt (la V. Alecsandri): *Năluca*, *Cucul şi turturica*, *Blăstemul*, *Bogatul şi săracul*, *Stejarul şi cornul* ş.a.

Interogaţii repetate alternante cu răspunsuri asigură unitatea monologului în poezia lui G.Coşbuc, *Baladă*: „*Sînt eu de vină, mamă?*/ *Sînt eu de vină-acum?* El m-a-ntîlnit odată / În zori de zi pe drum/…/ *Sînt eu de vină, mamă,* / *Sînt eu de vină-acum?*”, fiecare strofă (3x12 versuri şi 1x24 versuri) încheindu-se cu aceeaşi întrebare: „*Ori ce era să fac?*”. Exemple puţin cunoscute de alternanţă a replicilor sînt în „motivul popular” *Nevasta credincioasă* (după J. Moréas) de D. Anghel: (după precizarea circumstanţelor de loc): „«Bujorule de fată /…/ Din ciutura ta plină / Ne laşi să bem şi noi?»”/…/ « Sînt şapte ani în capăt / Acuma la Florii, /De cînd mi-i dus bărbatul… »/…/ « De ce s-aştepţi zadarnic / Cînd dînsul a murit /…/ »/…/ « Aveai supt sîn o fragă /…/ »/ « Te cred acuma, tu eşti iubitul meu pierdut… »[…]” şi *Serenadă* (după Jean Aicard) de acelaşi poet. Cînd domină structural textele, precum în exemplificarea de mai sus, aceşti indici coezivi textuali sînt constanţi şi le acordă unitate deosebită şi specifică, mai ales cînd sînt cumulaţi. Se poate observa că în inventarul indicilor constanţi coezivi structural nu am inclus „elementele de relaţie sintactică”, binecunoscute, pe care noi, spre deosebire de textologii pe care i-am studiat, îi considerăm atextuali, deci specifici unităţilor sintactice, pretextuale (şi precontextuale).

***

În toate situaţiile de textualitate exemplificate (precum şi, neîndoielnic, în altele) limitarea la segmente pretextuale – parte de propoziţie, propoziţie, frază şi chiar context, considerate, fiecare, în sine, adică neraportate explicit la textul integrator – limitează inacceptabil posibilitatea perceperii integrale a mesajelor şi transformă analiza lingvistică într-un scop în sine, pur lingvistic, necesar, neîndoielnic, dar numai din perspectivă textologică integratoare,

BDD-A1678 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:17 UTC)

perspectivă pe care ne-o impune imperios, mult mai mult decît alţi indici coezivi, *indicii constanţi coezivi structural*, categorie funcţională largă din care fac parte şi cei precizaţi.

Izvoare

Cardaş, Gheorghe, *Poezii cu formă fixă*, Editura Albatros, Bucureşti, 1973.

Bibliografie

Bidu-Vrănceanu, Angela, Călăraşu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaş, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Editura Nemira, Bucureşti, 2005.

Coserio, Eugenio, *Linguistica del testo*, Carocci Editore, Roma, 2002.

Dimitriu, C., *Tratat de gramatică a limbii române*, vol. al II-lea, *Sintaxa*, Institutul European, Iaşi, 2002.

Vasiliu, Emanuel, *Introducere în teoria textului*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1990.

Vianu, Tudor, *Studii de poetică şi stilistică*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1968.

Vlad, Carmen, *Sensul, dimensiune esenţială a textului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994.

(Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi)

BDD-A1678 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:17 UTC)